

بزه جاسوسی در حقوق کیفری ایران و فرانسه

تالیف:

سید مسعود مجیدی

انتشارات قانون یار

۱۳۹۵

فهرست مطالب

۹.....	مقدمه
۱۰.....	اهمیت و اهداف
۱۰.....	پرسش‌ها
۱۰.....	فرضیه‌ها
۱۱.....	فصل اول
۱۱.....	مفاهیم، پیشینه، مبانی و درآمدی بر جلوه‌های
۱۱.....	جرم‌انگاری حداکثری در جاسوسی
۱۳.....	مبحث نخست: بازشناسی مفاهیم و تفکیک جاسوسی از خیانت به کشور
۱۳.....	گفتار اول: بازشناسی مفاهیم
۱۴.....	در اصطلاح
۱۴.....	الف- در قانون:
۱۵.....	ب- در حقوق کیفری:
۱۸.....	ج- در اسناد بین‌المللی و حقوق تطبیقی:
۱۹.....	۲- جرم‌انگاری
۲۰.....	۳- سیاست کیفری
۲۱.....	گفتار دوم: تفکیک جاسوسی از خیانت به کشورها
۲۱.....	۱- معیارها
۲۲.....	معیار عینی
۲۳.....	معیار ذهنی
۲۳.....	معیار ملیت «تابعیت»
۲۴.....	مدل انتخابی ایران و فرانسه
۲۵.....	مبحث دوم- مبانی جرم‌انگاری و درآمدی بر تحولات تاریخی
۲۵.....	گفتار اول: مبانی جرم‌انگاری
۲۵.....	الف- مبانی شرعی:
۳۱.....	ب- مبانی عرفی
۳۱.....	۱- دفاع از امنیت عمومی مردم
۳۲.....	۲- دفاع از حاکمیت سیاسی
۳۳.....	گفتار دوم: تحولات تاریخی جرم‌جاسوسی
۳۵.....	الف: جاسوسی از قرن پنجم تا هجدهم میلادی
۳۸.....	ب: جاسوسی در مکاتب مشهور حقوق جزا
۴۱.....	۱. مکتب عدالت مطلق
۴۳.....	۲. مکتب کلاسیک
۴۴.....	۳. مکتب تحقیقی (اثباتی)
۴۶.....	۴- مکتب دفاع اجتماعی
۴۸.....	۱- اروپا
۵۰.....	۲- ایران:
۵۴.....	مبحث سوم: درآمدی بر جلوه‌های جرم‌انگاری حداکثری در جاسوسی

۵۴	گفتار نخست: جرم انگاری اعمال مقدماتی
۵۶	گفتار دوم: جرم انگاری به صورت مطلق
۵۷	گفتار سوم: جرم انگاری با اکتفا به سوء نیت عام
۵۷	گفتار چهارم: جرم انگاری با ایجاد تغییر در موضوع جرم
۶۱	فصل دوم
۶۱	ارکان مجرمانه و درآمدی بر پاسخ های کیفری در قبال جاسوسی
۶۳	مبحث نخست: ارکان بزه جاسوسی
۶۳	گفتار نخست: عنصر مادی
۶۳	الف) موضوع جرم
۶۴	۱- اطلاعات
۶۵	۲- اشیاء
۶۵	ب) رفتار مجرمانه
۷۰	گفتار دوم: رکن معنوی
۷۰	الف- سوء نیت عام
۷۱	ب- سوء نیت خاص
۷۱	ج- انگیزه مجرمانه
۷۲	گفتار سوم: رکن قانونی
۷۲	الف- در حقوق ایران
۷۴	۲) در دوران پس از انقلاب
۷۵	ب: در حقوق فرانسه
۷۸	مبحث دوم: پاسخ های کیفری
۷۸	گفتار نخست: پاسخ های کیفری سرکوبگر
۷۸	الف: اعدام
۸۰	ب- زندان
۸۱	ج- جزای نقدی
۸۲	گفتار دوم: پاسخ های کیفری ارفاقی
۸۲	الف- تعلیق مجازات
۸۵	ب- آزادی مشروط
۸۶	ج- عفو
۸۹	نتیجه گیری ، جمع بندی و پیشنهادات
۹۵	منابع و مأخذ
۹۷	کتاب ها:
۹۷	فارسی:
۹۹	عربی
۹۹	فرانسه
۱۰۰	مقالات و نشریات
۱۰۰	پایان نامه ها

مقدمه

جاسوسی در زمره جرایمی است که جایگاه ویژه ای را در تمامی تقسیم بندی های ارائه شده در زمینه ی جرائم علیه امنیت به خود اختصاص داده است. دلیل اصلی این موقعیت ممتاز را بدون تردید باید در میزان بالای خطر آفرینی این جرم و برای امنیت هر کشور دانست.

وقتی سخنی از جاسوسی به میان می آید، ذهن عامه ی مردم که اطلاعات کمی از جزئیات این جرم دارند بیشتر متوجه شبکه ها و سازمان های جاسوسی معروف کشورهای مختلف می شود. با این حال نباید تصور کرد که جاسوسی در سطح دنیا محدود به این سازمان ها می شود بلکه این جرم در کشورهای مختلف توسط افراد و سازمان های گوناگون ارتکاب می یابد و در دهه ی هشتاد میلادی به دلیل رشد ارتکاب این جرم در این دهه آن را دهه ی جاسوسی نامیده اند. حدود پانصد کتاب در مورد این جرم توسط مورخان، روزنامه نگاران، تحلیل گران نظامی، سیاستمداران و تا حد کمتری حقوق دانان و جرم شناسان نگاشته شده است.

جاسوسی در زمره جرائمی است که جایگاه ویژه ای را در تمامی تقسیم بندی های ارائه شده در زمینه جرایم علیه امنیت به خود اختصاص داده است. قانون گذار ایران تعریفی از جرم مذکور ارائه نداده است. اما برخی از حقوق دانان داخلی و خارجی به ارائه تعریف از بزه مذکور پرداخته اند. جرم جاسوسی شباهت زیادی به جرم خیانت به کشور می باشد. معیارهای ارائه شده برای بزه جاسوس عبارت از معیار عینی یا ذهنی و ملیت می باشد. مقنن فرانسوی برای تمایز جاسوسی از خیانت به کشور به معیار ملیت پناه برده است و قانون گذار ایرانی هنوز به انتخاب ایده ای در این زمینه اقدام نکرده است. در اروپا نیز پس از قرن پنجم تا چهاردهم میلادی، هنگام طبقه بندی جرایم، جاسوسی و خیانت به کشور در رده اولین و مهمترین جرایم قرار دارد. جلوه های مهم جرم نگاری حداکثری در جاسوسی را می توان در جرم انگاری اعمال مقدماتی، جرم انگاری با اکتفاء به سوء نیت عام، جرم انگاری با ایجاد تغییر در موضوع جرم و جرم انگاری به صورت مطلق مشاهده کرد.

در زمینه رکن مادی، حقوق کیفری ایران و فرانسه دارای شباهت ها و وجوه افتراقی است. جمع آوری اطلاعات، انتقال اطلاعات و ورود به اماکن ممنوعه در زمره موارد مشابه و در

مقابل تسلیم سرزمین، نیروهای مسلح، تجهیزات، اشتغال به یک فعالیت جهت اخذ و تسلیم اطلاعات و نیز ارائه اطلاعات نادرست به مسئولین می تواند در زمره وجوه افتراق باشد. در زمینه رکن معنوی نیز با آنکه حقوق فرانسه علی الاصول به سوء نیت عام اکتفا نموده ولیکن در حقوق ایران علاوه بر سوء نیت عام، سوء نیت خاص ضروری شمرده شده و علاوه بر آن در مواردی (م ۵۰۵. ق.م ا) انگیزه مجرمانه نیز ضروری تشخیص داده شده است.

اهمیت و اهداف

یکی از مصادیق بارز و قدیمی جرائم علیه امنیت، جرم جاسوسی است که معمولاً یک جرم سازمان یافته و در عین حال فرا ملی می باشد، چرا که اطلاعات حیاتی یک کشور از طریق یک نظام سازمان یافته و منابع انسانی نه مثل ماهواره های اطلاعاتی کشورها در اختیار کشور یا کشورهای دیگر قرار می گیرد. اهداف این اثر را می توان به شرح ذیل بیان نمود:

* تبیین سیاست کیفری ایران در زمینه بزه جاسوسی

* تبیین ایرادها و نقایص جرم انگاری جاسوسی در حقوق ایران

* ارائه پیشنهادها اصلاحی به مراکز تقنینی

* ارائه ایرادها تقنینی به مراکز پژوهشی تصمیم گیر

پرسش ها

۱- تفاوت های جاسوسی در حقوق ایران و فرانسه در قبال رکن مادی جاسوسی کدام است؟

۲- در زمینه رکن روانی جاسوسی، تفاوت حقوق ایران و فرانسه کدام است؟

فرضیه ها

۱- جرم انگاری جاسوسی در حقوق فرانسه در زمینه رکن مادی جاسوسی بسیار فراتر از جاسوسی در حقوق ایران می باشد. تفاوت در موضوع جاسوسی، جرم انگارهای جدید و بکارگیری اصطلاحات کلی فراگیر در زمره این موارد است.

۲- در حقوق فرانسه علی الاصول سوء نیت عام کافی بوده لیکن در حقوق ایران علاوه بر سوء نیت عام، سوء نیت خاص مورد نیاز است.

فصل اول

مفاهیم، پیشینه، مبانی و درآمدی بر جلوه های

جرم انگاری حداکثری در جاسوسی

این فصل شامل سه مبحث می باشد که در مبحث اول به بازشناسی مفاهیم و در مبحث دوم مبنای جرم انگاری و درآمدی بر تحولات تاریخی و مبحث سوم درآمدی بر جلوه های جرم انگاری حداکثری در جاسوسی می پردازیم.

مبحث نخست: بازشناسی مفاهیم و تفکیک جاسوسی از خیانت به کشور

این قسمت دارای دو گفتار بازشناسی مفاهیم و تفکیک جاسوسی از خیانت به کشورها می باشد.

گفتار اول: بازشناسی مفاهیم

در این قسمت به تعریف سه واژه ی جاسوسی، جرم انگاری، سیاست کیفری می پردازیم:

۱- جاسوسی

(۱-۱) در لغت

واژه جاسوسی و تجسس از الفاظ عربی هستند و از ریشه ی «ج.س.س» گرفته شده اند و در فرهنگ لغت عربی تجسس در استعمال حقیقی آن عبارت است از: لمس کردن چیزی با دست و در استعمال مبادی آن به جستجوی اخبار و اطلاعات اطلاق می شود. دهخدا در لغت نامه در مورد جاسوسی آورده است که «جاسوسی یعنی جست و جو کننده خبر بد و جاسوس شخصی می باشد که از ملکی به ملک دیگر خبر برده و جاسوسی را خبر پرسی یا عمل آنکه جاسوس است تعریف کرده است»^۱.

در فرهنگ لغت عمید نیز در تعریف جاسوس آمده است «جاسوس در لغت به معنی خبرکشی، جست و جو کننده ی خبر، کسی که اخبار و اسرار شخصی و یا اداری یا مملکتی را بدست بیاورد و به دیگری اطلاع دهد، می باشد»^۲.

---

^۱ - علی اکبر دهخدا، لغتنامه، ج ۵، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۳، ص ۶۴۵۷

^۲ - حسن عمید، فرهنگ عمید، انتشارات امیرکبیر، چاپ دوم، تهران، ۱۳۵۹، ص ۳۶۴.

در فرهنگ فارسی معین نیز جاسوس به کسی اطلاق شده است که اخبار و اطلاعات کسی یا موسسه ای و یا کشوری را مخفیانه گردآورده و به شخص یا موسسه یا کشور دیگری اطلاع دهد.^۱

با ملاحظه در فرهنگ لغت های فارسی در می یابیم که هر چند کلمات جاسوس و تجسس در زبان عربی دارای معانی حقیقی و مجازی می باشد لیکن در زبان فارسی معنای مجازی آن مطمح نظر قرار گرفته و در لغتنامه و متون فارسی نیز در معنای مجازی استعمال شده اند. بنابراین جاسوسی از نظر لغوی عبارت است از: کنجکاوی کردن و یا بررسی کردن، تفحص کردن و خبرچینی از امور مردم و اموری که مردم می خواهند پنهان بماند.

در اصطلاح

الف- در قانون:

«جاسوسی از جمله عناوین مجرمانه ای است که در متون جزائی کشورهای مختلف استعمال شده است و در برخی از قوانین کشورها جاسوسی صراحتاً تعریف شده و از دیگر جرائم مشابه آن چون خیانت به کشور تفکیک شده است. در قوانین کیفری بعضی دیگر از کشورها جرم جاسوسی تعریف نشده، بلکه برخی از مصادیق جاسوسی ذکر شده است. شاید بتوان گفت قانونگذار در این کشورها سعی کرده که جاسوسی را بطور مبهم بیان نماید تا در هر مرحله ای که بخواهد مساله ای را با توجه مقتضیات زمان و مکان با جرم جاسوسی مطابق دهد تا مانع قانونی بر سر راه آن نباشد.

با وجود قوانین متعدد جزایی کشور ما قانونگذار تعریفی از جرم جاسوسی و جرائم مرتبط به آن اشاره ننموده است. همین امر یعنی عدم وجود یک تعریف جامع از جرم جاسوسی باعث شده است که جاسوسی در برخی از موارد از جرم خیانت به کشور قابل تفکیک نباشد و موجب اختلاط این دو مفهوم در حقوق موضوعه ایران شده است»^۲.

^۱ - محمد معین، فرهنگ فارسی، ج ۱، چاپخانه سپهر، چاپ اول، تهران، ۱۳۴۲، ص ۱۲۰۶.

^۲ - محمد صالح ولیدی، حقوق جزای اختصاصی، ج ۳، دفتر نشر داد، چاپ دوم، تهران، ۱۳۷۳، ص ۱۰۳.

در حال حاضر فقدان یک تعریف قانونی از جرم جاسوسی باعث شده است تا مصادیق این جرم به آسانی قابل بازشناسی نبوده و همچنین منابع مشخص و معینی برای تشخیص ماهیت جرم جاسوسی و شرایط و عناصر متشکله آن وجود نداشته باشد. به همین سبب لازم می‌آید تا قانونگذار این خلا قانونی را پر کند و بر این مهم همت گمارد.

ب- در حقوق کیفری:

در قلمرو حقوق کیفری حقوقدانان تعاریف متعددی از جاسوسی و جاسوس ارائه کرده اند که به عنوان نمونه چند مورد از این تعاریف را مورد بررسی قرار می‌دهیم:

در تعریف جاسوس آورده اند: «جاسوس به شخصی اطلاق می‌شود که در پوشش‌های متقلبانه یا مخفیانه و به نفع دشمن در صدد تفحص و تجسس پیرامون اسرار یا تحصیل اطلاعات یا اخبار یا مدارک و اسناد مربوط به استعداد و توانایی نظامی، اقتصادی، فرهنگی مربوط به یک کشور و انعکاس آنها به کشور دشمن باشد»^۱.

در تعریف دیگری از جاسوس آمده است «جاسوس به شخصی گفته می‌شود که بحث عناوین غیرواقعی و مخفیانه به نفع خصم در صدد تحمیل اطلاعات با اشیایی باشد»^۲.

همچنین فعل جاسوسی را اینگونه تعریف کرده اند: «جاسوسی در اصطلاح حقوقی عبارت است از تجسس و گردآوری اطلاعات و اسناد مخفی و طبقه بندی شده راجع به امور نظامی و عملیات آفندی و یا پدافندی یا کسب اطلاع از اوضاع و احوال سیاسی یا اقتصادی مملکت به قصد دادن آنها به دولت خارجی در مقابل پول یا هر نوع پاداش یا اجرت و یا بی اجرت است»^۳.

^۱ - محمد صالح ولیدی، همان، ص ۱۱۲.

^۲ - ایرج گلدوزیان، حقوق جزای اختصاصی، ج ۱، انتشارات بخش فرهنگی دفتر مرکزی جهاد دانشگاهی، چاپ دوم،

تهران، ۱۳۶۹، ص ۳۴۶.

^۳ - ایرج گلدوزیان، همان.